

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Książd Oskar Zawisza w służbie ludu Śląska Cieszyńskiego

Author: Danuta Kocurek

Citation style: Kocurek Danuta. (2010). Książd Oskar Zawisza w służbie ludu Śląska Cieszyńskiego. W: W. Korzeniowska, U. Szuścik, A. Murzyn (red.), "Przemiany kulturowo-oświatowe i społeczne na pograniczu : studia, materiały i szkice - w 100-lecie "Zarania Śląskiego"" (S. 208-213). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

DANUTA KOCUREK

Ksiądz Oskar Zawisza w służbie ludu Śląska Cieszyńskiego

Na przełomie XIX i XX stulecia na Śląsku Cieszyńskim nastąpiły przeobrażenia społeczno-polityczno-gospodarcze. W tej części Polski toczyły się bowiem, obok siebie, germanizacja, czechizacja i polonizacja. Duchowni katolicycy byli świadomi tych problemów, dlatego koncepcje ich pracy duszpasterskiej zderzały się ze zmieniającą się rzeczywistością społeczno-politycznych uwarunkowań regionalnych¹. Silne więzy łączące duchownych ze wspólnotą parafialną wyzwalały wiele wspólnych inicjatyw zarówno na płaszczyźnie religijnej, kulturalnej, jak i oświatowej.

Na tle epoki pełnej przemian wyraźnie, w ostrych zarysach odbija się postać ks. Oskara Zawiszy (1878—1933), kapłana, historyka, etnografa, kompozytora, działacza społecznego, który całe swoje życie związał ze Śląskiem Cieszyńskim — po obu stronach Olzy. Ten syn ziemi cieszyńskiej, urodzony 23 listopada 1878 roku w Jabłonkowie w rodzinie nauczycielskiej, po ukończeniu gimnazjum w Bielsku, a następnie seminarium duchownego w Ołomuńcu i Widnawie rozpoczął pracę kapłańską w Piotrowicach k. Karwiny (jako administrator), potem zaś wikary w Błędowicach, Niemieckiej Lutyni, Strumieniu i Cieszynie². Od lipca 1911 roku sprawował funkcję proboszcza w rozległej parafii cierlickiej. Z tą placówką duszpasterską związany był przez ponad 21 lat. Tam też został pochowany 18 stycznia 1933 roku³. Każda z wymienionych miejscowości zna-

¹ H. OLSZAR: *Jedna dla wszystkich, chociaż dwujęzyczna*. W: *Śląski kalendarz katolicki na rok 1995*. Katowice 1995, s. 96.

² A. STEUER: *Zawisza Oskar*. W: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*. Red. M. PATER. Katowice 1996, s. 480; L. MIĘKINA: *Znów minie wiek. Antologia literatury nadolzańskiej*. Cieszyn 2001.

³ Ks. Oskar Zawisza zmarł 18 stycznia 1933 roku. Pogrzeb odbył się 21 stycznia. Dzień był mroźny. Mimo zimna, mrozu i zadymki śnieżnej do kościoła w Cierlicku zdążyła wielkie rzesze,

lażła odbicie w jego działalności społecznej, szczególnie w zainteresowaniach historyczno-kulturalnych.

Warto w tym miejscu wspomnieć o pobycie ks. Zawiszy w Strumieniu, gdzie przybył z dekretem wikarego w wieku 26 lat. Jako młody, energiczny i dobrze wykształcony kapłan przejął się zarówno ubóstwem materialnym mieszkańców, jak i ubóstwem wiedzy na temat historii tej miejscowości⁴. Oprócz gorliwej pracy duszpasterskiej zaczął zbierać materiały do *Dziejów Strumienia*. Była to pierwsza praca monograficzna, która — jak pisze sam autor w słowie wstępnym — miała na celu „wzbudzić w czytelnikach, zwłaszcza w mieszkańcach Strumienia miłość do miasteczka rodzinnego, do kraju ojczystego, do narodu polskiego [...]”⁵. Wystąpiły trudności przy opracowaniu historii miejscowości, gdyż — według autora — „część zapisków historycznych zaginęła z powodu klęsk żywiołowych, pożarów, powodzi, jak i z lekkomyślności i braku oświaty mieszczan [...]”⁶.

Dzieje Strumienia doczekały się bardzo szybko pozytywnej recenzji, napisanej przez znanego już wówczas historyka i redaktora „Zarania Śląskiego” Franciszka Popiołka, który w „Miesięczniku Pedagogicznym” pisał: „Ks. Oskar Zawisza przez kilka lat grzebał po zakamarkach, po strychu, gdzie z »lekkomyślności czy braku oświaty« porzucono różne papiery na pastwę zniszczenia. Nie żałował trudu i praca jego nie poszła na marne. Dogrzebał się bardzo wielu ciekawych rzeczy, z nich złożył całość, z której mieszkańcy Strumienia będą mogli poznać jak to przodkowie żyli”⁷. *Dzieje Strumienia* drukowane były na łamach „Gwiazdki Cieszyńskiej” w roku 1909.

Oprócz posługi duszpasterskiej w sferze zainteresowań ks. Oskara Zawiszy mieściła się etnografia. W czasie spotkań z parafianami, zwłaszcza ze starszymi mieszkańcami, zebrał on 29 opowiadań o utopcu z okolic Wisły, Dębiny, Zabłocia, Chybia, Zbytkowa i Strumienia⁸. Okolice strumieńskie — pisał — to kraj utopca, czyli wassermona, który „smyko ludzi, przybierając postać ryby,

by oddać ostatnią posługę duszpasterską Oskarowi Zawiszy. Ks. prałat Stanisław Weissmann z Karwiny odprawił w asyście 2 księży dziekanów oraz proboszcza Szymeczka mszę świętą. Mowę pogrzebową sławiącą wszechstronną działalność ks. Zawiszy wygłosił ks. Maultz, żegnając nie tylko kapłana, duszpasterza, ale zarazem ofiarnego działacza. Z ramienia Związku Śląskich Katolików przemawiał prezes dr Leon Wolf, a następnie miejscowy burmistrz Duda. Wszyscy wyrażali przekonanie, że pamięć o zmarłym będzie trwała. Zob. M. KOCYCH-IMIĘSKA: *Zapomniany historyk i ludoznawca*. W: „Kalendarz Cieszyński” 1990. Cieszyn 1989, s. 128—130.

⁴ Ks. O. ZAWISZA: *Dziejów Strumienia*. [1909 rok]. Reprint. Przedmowa do wydania ks. O. Kuśka. Strumień 2003.

⁵ Ibidem, słowo wstępne autora.

⁶ Ibidem.

⁷ Zob. „Miesięcznik Pedagogiczny” 1910, nr 2, s. 31—32; M. WÓJTOWICZ: *Ks. Oskar Zawisza*. „Nowa Formacja” [czasopismo gminy Strumień] 1992, nr 8.

⁸ *Bajki o utopcach z okolic Strumienia, spisane przez ks. Oskara Zawiszę*. Strumień 2004.

żaby, człowieka i inne”⁹. Interesował się też bajkami obejmującymi — zgodnie z opracowaną przez Juliana Krzyżanowskiego systematyką — legendy, baśnie, anegdoty, powieści wierzeniowe i podania ludowe¹⁰.

W 1909 roku ks. Zawisza został przeniesiony do Cieszyna. Odtąd należał do stałych współpracowników zarówno „Gwiazdki Cieszyńskiej”, jak i „Zarania Śląskiego”¹¹. W czasopismach tych w latach 1910—1932 zamieszczał artykuły historyczne w dziejów regionu oraz prace muzyczne, etnograficzne i ludoznawcze. Na uwagę zasługują prace: *Kolonizacja w Księstwie Cieszyńskim* oraz *O najstarszych mieszkańcach Śląska Cieszyńskiego*, które ukazały się w „Zaraniu” w 1910 roku. Rok później spod pióra ks. Zawiszy wyszedł artykuł zatytułowany *Przyczynek do historii kultury Śląska*¹². Jedną z ostatnich jego prac — opublikowaną w „Zaraniu” w roku 1932 — dotyczyła przemarszu wojsk Jana III Sobieskiego, zdążającego przez Śląsk na odsiecz Wiednia. Z artykułów wynika, że autor dobrze znał warsztat historyczny i rzetelnie przedstawił dane tematy.

Najbardziej twórczy okres ks. Zawiszy przypadł na lata spędzone przez niego w Cierlicku. Tu powstawały dalsze prace historyczne, poświęcone dziejom lokalnego kościoła, m.in. *Kościół św. Wawrzyńca w Kościelcu*¹³, *Kaplica Opatrzności Bożej w Koniakowie* i *Kościół parafii Świętej Trójcy w Cierlicku*¹⁴. Spod pióra ks. Zawiszy wyszedł cykl artykułów napisanych na 150-lecie jubileuszu odkrycia węgla w Karwinie. Artykuły te publikowane były w czasopiśmie „Nasz Kraj” w latach 1920—1930.

Inną formą działalności ks. Zawiszy było pisanie scenariuszy przedstawień scenicznych. Trzeba zaznaczyć, że ten kapłan Ziemi Cieszyńskiej miał solidne przygotowanie muzyczne. Jak podaje Alina Kopoczek, w okresie studiów uczył się muzyki u czeskiego kompozytora Józefa Nešvery¹⁵. Pod jego kierunkiem pisał swoje pierwsze utwory. To zaowocowało ogłoszeniem prac kompozytorskich, wśród których były głównie melodramaty, oratoria i opery oraz pieśni.

Jako proboszcz parafii w Cierlicku napisał scenariusz 3-aktowych *Jasetek* wydanych w roku 1911. Z myślą o górnikach Zagłębia Karwińskiego w roku 1922 opracował *Śpiewnik górniczy* dedykowany dr. Leonowi Wolfowi, zasłużonemu działaczowi politycznemu Związku Polaków w Czechosłowacji.

⁹ Ibidem.

¹⁰ A. KOPOCZEK: *Oskar Zawisza (1878—1933) ksiądz, historyk, folklorysta, poeta, kompozytor, dyrygent*. Katowice 1986.

¹¹ *O duszę polską. Katalog wystawy historycznej o działalności duchowieństwa śląskiego w XIX w XX wieku*. Katowice 1991, s. 145.

¹² „Zaranie Śląskie” 1911, z. 1.

¹³ Praca ta ukazała się w roku 1920 nakładem Dziedzictwa Błogosławionego Jana Sarkandra w Cieszynie.

¹⁴ A. STEUER: *Zawisza Oskar...*, s. 480

¹⁵ A. KOPOCZEK: *Oskar Zawisza...*

Śpiewnik — podzielony na 5 grup tematycznych — zawierał pieśni religijne, patriotyczne, zawodowe, żałobne oraz pozdrowienia górnicze. Jak pisze Antoni Steuer, do tematyki górniczej nawiązują dwa melodramaty: *Święta Barbara* i *Czarne diamenty* oraz opera *Czarna Księżna*.

Od tematyki górniczej odszedł ks. Zawisza w 1929 roku. Po tym okresie napisał poemat symfoniczny *Znad brzegów Olzy* oraz symfonię *Z niwy śląskiej*¹⁶.

Dorobek ks. Zawiszy, obejmujący ponad 50 prac, ocenił jego bibliograf Ludwik Brożek¹⁷, stwierdzając przy tym: „Kultura umysłowa i artystyczna pielęgnowana w domu rodzinnym, zaznaczyła się mocno w życiu i w umysłowości tego kapłana. Umiłowanie książki, wiedzy i muzyki nie opuściło go przez całe życie [...] Ks. Oskar Zawisza był jednym z nielicznej gromadki pracowników naukowych śląskich, którzy na uboczu swych zajęć znajdowali czas na pracę nie zawsze docenianą i zaniedbywaną”¹⁸.

Zdaniem Aliny Kopoczek prace historyczne, muzyczne i ludoznawcze ks. Zawiszy zasługują na obszerną monografię, a niektóre z nich mają charakter prekursorski¹⁹. Dodać należy, że publikacje tego śląskiego kapłana zamieszczone na łamach „Zarania Śląskiego” mogą być przyczynkiem do dalszych badań nad przeszłością Śląska Cieszyńskiego.

Pisząc o ks. Zawiszy, trzeba wspomnieć o jego działalności filantropijnej. W czasie najazdu czeskiego w 1920 roku założył on ochronkę dla pozostawionych bez opieki dzieci polskich²⁰. Ponadto był dyrygentem orkiestry, którą opłacał z własnych pieniędzy.

Dorobek pisarski ks. Zawiszy cieszył się dużym zainteresowaniem. Jego sztuki były wystawiane przez zespoły dramatyczne Macierzy Szkolnej, Stowarzyszenie Młodzieży Katolickiej, towarzystwo gimnastyczne „Sokół” i inne organizacje²¹. Obecnie jego spuścizna stanowi wielką wartość zarówno dla historyków, muzyków, jak i folklorystów. Prace ks. Zawiszy wykorzystywane są ponadto na zajęciach edukacji regionalnej, wchodzącej w skład zestawu ścieżek edukacyjnych we współczesnej szkole (na każdym szczeblu nauczania). Z dorobku tego śląskiego kapłana czerpie zarówno młode, jak i starsze pokolenie. Na podstawie tekstów ks. Zawiszy organizowane są przedstawienia oraz cykliczne imprezy kulturalno-oświatowe. Przykładowo, w Strumieniu Macierz Ziemi Cieszyńskiej, tamtejsze koło, wspólnie z Ośrodkiem Kultury, placówkami oświatowo-kulturalnymi z terenu gminy oraz Towarzystwem Śpiewaczym „Lutnia” zorganizowała dwie edycje projektu „Żabi Kraj tradycją i kulturą stoi”.

¹⁶ A. STEUER: *Zawisza Oskar...*, s. 480.

¹⁷ „Zaranie Śląskie” 1933, z. 1.

¹⁸ „Zaranie Śląskie” 1933, biogram pośmiertny; M. KOCYCH-IMIELSKA: *Zapomniany historyk i ludoznawca...*; zob. M. WÓJTOWICZ: *Ks. Oskar Zawisza...*

¹⁹ *Ibidem*, s. 15.

²⁰ J. GOLEC, S. BOJDA: *Słownik biograficzny Ziemi Cieszyńskiej*. T. 1. Cieszyn 1993, s. 267.

²¹ *Ibidem*.

w ramach którego przygotowano konkurs o „Utopcach” według publikacji ks. Zawiszy. Napisano ponadto scenariusze do historii miasta na podstawie *Dziejów Strumienia* ks. Zawiszy. Korzystając ze spuścizny, którą zostawił ks. Zawisza, przygotowano „Gawędy historyczne przy kachloczu”, imprezę kulturalno-historyczną „Spacery po zabytkach Strumienia”, w czasie których pokazywano zabytkowe obiekty, o których pisał ks. Zawisza, oraz „Korowód historycznych postaci”, a w czerwcu 2007 roku zorganizowano widowisko plenowne *Jak to cesarz Józef II do Strumienia przyjechał*²².

Ks. Oskar Zawisza swoje życie poświęcił ludowi, z którego wyszedł. Jego działalność w tym śląskim narożniku, jakim była Ziemia Cieszyńska, została ukierunkowana na sprawy społeczne i służbę dla ludu — w różnych jej aspektach. Uczestniczył on w powszechnej edukacji narodowej, dlatego powinien zająć poczesne miejsce wśród zasłużonych dla nauki, kultury i społeczeństwa.

Celem niniejszego komunikatu było przybliżenie sylwetki ks. Oskara Zawiszy w kontekście jego dorobku pisarskiego i działań na rzecz społeczności, wśród której pracował. Przedstawiony temat został jedynie zasygnalizowany, wymaga bowiem dalszych badań i penetracji naukowych.

²² Relacja Anastazji Żur — prezesa Macierzy Ziemi Cieszyńskiej, koła w Strumieniu. Anastazja Żur na spotkaniach z młodzieżą z całej gminy, przybliżyła postać ks. Zawiszy, prezentuje jego dorobek naukowy, a szczególnie prace napisane w Strumieniu.

DANUTA KOCUREK

Priester Oskar Zawisza im Dienste der Bevölkerung Teschener Schlesien

Z u s a m m e n f a s s u n g

Priester Oskar Zawisza (1878—1933) war ein bedeutender Kaplan, Historiker, Ethnograph und Komponist, welcher sein ganzes Leben mit Teschener Schlesien Verbunden hat. Er wurde in Jablonkov in einer Lehrerfamilie geboren. Nach Beendung des Priesterseminars arbeitete er in Błędowice, Strumień, Cieszyn und Cierlicko. Er veröffentlichte seine Werke in „Gwiazdka Cieszyńska“ und in „Zaranie Śląskie“, schrieb viel über Geschichte und Folklore. Verfasser auch ein Bergmännisches Lederrbucg, viele Musikwerke, auch eine Symphonie: *Z niwy śląskiej* (Aus schlesischer Flur), 2 melodramatische Werke und eine Oper. Sein ganzes Leben hat er dem Volk gewidmet, woher er abstammte. Seine Werke hatten eine soziale Richtung.

DANUTA KOCUREK

Father Oskar Zawisza in the service of people of Cieszyn Silesia

S u m m a r y

Father Oskar Zawisza (1878—1933) was an outstanding priest, historian, ethnographer, composer who devoted all his life to Cieszyn Silesia. He was born in Jablonkov in a teacher family. Having finished seminary, he worked in Błędowice, Strumień, Cieszyn and Cierlick among other things. He co-worked with “Gwiazda Cieszyńska” and “Zaranie Śląskie”. He published several historical and folklore works. He was the author of “Śpiewnik Górniczy”, numerous music plays, including a symphony *Z niwy śląskiej*, two melodramas and 1 opera. He devoted all his life to people he came from whereas the specificity of his work was directing himself towards social issues.